

Günəş Azər qızı Azərli
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
gunesazerli@mail.ru

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA SOSIAL TURİZMİN İNKİŞAF DİNAMİKASI VƏ ƏSAS AMİLLƏRİ

Xülasə

Azərbaycanın sosial müdafiə sistemi 1990-cı illərdə və 2000-ci illərin əvvəllərində az dəyişmişdir. O, sosial sığorta, sosial yardım və pulsuz xidmətlər kimi sosial müdafiə komponentlərini özündə birləşdirən sovet yanaşmasını davam etdirdi. Kommunizm dövründə uşaq bağçaları və sanatoriya yolları kimi bir çox sosial yardım proqramları dövlət sənayesi və müəssisələri üçün bağlandı. Bu ərazilərdə çalışan insanların ailələri pulsuz müalicə, mənzil və güzəştli avtomobil almaq hüququna malik idi. Bir çox müəssisələrin bağlanması, sənaye transformasiyası, iqtisadiyyatın yenidən qurulması, məşğulluğun xarakterinin dəyişməsi işçiləri sosial müdafiəsiz və adi imtiyazlardan məhrum etdi. İşsizlərin əksəriyyətinin iş tapdığı inkişaf etməkdə olan xidmət sektoru heç bir sosial müavinət təklif etmirdi. Bu, pulsuz sosial yardım proqramlarının əsas maliyyə mənbəyini təmin edirdi. Bununla belə, qeydiyyatı olmayan şəxslərin ayda nə qədər qazandığını və nə qədər vergi ödədiyini təxmin etmək çətindir.

Açar sözlər: turizm, inkişaf dinamikası, iqtisadiyyat, sosial müdafiə, sənaye müəssisələri

Gunesh Azar Azarli

Development dynamics and main factors of social tourism in the Republic of Azerbaijan

Abstract

Azerbaijan's social protection system has changed little in the 1990s and early 2000s. He continued the Soviet approach, which included components of social protection such as social insurance, social assistance and free services. During the communist era, many social assistance programs, such as kindergartens and sanatorium roads, were closed to state-owned industries and enterprises. Families of people working in these areas were entitled to free medical treatment, housing and a discounted car. This event eventually led to the disappearance of trade unions. The emerging service sector, where the majority of the unemployed found work, did not offer any social benefits. This provided the main source of funding for free social assistance programs. However, it is difficult to estimate how much unregistered individuals earn per month and how much they pay in taxes.

Key words: tourism, development dynamics, economy, social protection, industrial enterprises

Giriş

Bu gün bizim istifadə etdiyimiz turizm anlayışının formalaşması XIX əsrə qədər gedib çıxır. Sözü gedən dövrdə əhəlinin əksəriyyətinin məzuniyyət imkanları çox məhdud idi, belə ki, bazar günləri də daxil olmaqla hər gün işə getməli olan işçilər üçün tətillər keçirilmirdi və turizm yalnız cəmiyyətin yuxarı təbəqələri üçün əlçatan idi. Sosial turizm üzrə islahatlar 1936-cı ildə Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) tərəfindən Ödənişli Tətil Konvensiyasının qəbul edilməsi ilə başladı. Bu konvensiyanın mahiyyəti 1948-ci il Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində öz əksini tapmışdır.

Sosial turizm anlayışı dövlət tərəfindən həssas qrup və ya xüsusi diqqət tələb edən sosial qruplar üçün təmin edilən istirahət imkanları deməkdir. Bura aztəminatlı ailələr, uşaqlar və tələbələr, əlillər və digər sosial qruplar daxildir. Sosial cəhətdən həssas insanlar büdcə vəsaitləri və digər yardımlar hesabına müvafiq turizm imkanlarından yararlanırlar.

Əsas hissə

1990-cı illərdə və 2000-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanın sosial müdafiə sistemi az dəyişib. O, sosial sığorta, sosial yardım və pulsuz xidmətlər kimi sosial müdafiə komponentlərini özündə birləşdirən sovet yanaşmasını davam etdirib. Kommunizm dövründə dövlət sənaye və müəssisələrinə uşaq bağçaları və sanatoriya yolları kimi bir çox sosial yardım proqramları bağlandı. Bu yerlərdə

çalışan insanların ailələri pulsuz müalicə, ev və güzəştli avtomobil almaq hüququna malik idilər. Bir çox müəssisələrin bağlanması, sənaye transformasiyası, iqtisadiyyatın yenidən qurulması və məşğulluğun xarakterinin dəyişməsi işçiləri sosial müdafiəsiz qoydu və onları adi güzəştlərdən məhrum etdi. Bundan əlavə, ölkədə sənaye fabriklərinin dağılması bir çox insanı müxtəlif xidmət sahələrində işləməyə və ya öz-özünə işlə məşğul olmağa məcbur etdi. Bu hadisə sonda həmkarlar ittifaqlarının yox olmasına gətirib çıxardı. İşsizlərin əksəriyyətinin iş tapdığı inkişaf etməkdə olan xidmət sektoru heç bir sosial müavinət təklif etmirdi. Bu, ödənişsiz sosial yardım proqramları üçün əsas maliyyə mənbəyini təmin edirdi. Bununla belə, qeydiyyatdan keçməyən şəxslərin aylıq nə qədər qazandığını və nə qədər vergi ödədiyini təxmin etmək çətindir.

Qeydiyyatdan keçməyən insanların kiçik azlığının vergi ödəmək və yığıcı əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq üçün kifayət qədər qazanacağını gözləyə bilərik (Əlirzayev, 2013 :87). Eyni zamanda, yoxsulluğun təbiətinin dəyişməsi və yoxsul ailələrin müəyyən edilməsi üçün yeni meyarlar sosial müdafiə sisteminə həssas insanların kateqoriyalarını düzgün müəyyən etməyə imkan verməmişdir. Sovet dövründən əvvəl yoxsulluq homojen idi. Yoxsulların böyük əksəriyyəti çoxlu sayda himayəsində olan ailələr, pensiyaçılar və tək analar idi. Bu, hökumətə asanlıqla müəyyən edilə bilən kateqoriyalar vasitəsilə sosial müdafiəni təmin etməyə imkan verdi. Bundan əlavə, sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərin gəlirlərinin yoxlanılması, hökumətin bütün məşğulluğu təmin etdiyi mərkəzləşdirilmiş planlı iqtisadiyyatın xarakterinə görə çətin deyildi. Lakin müstəqillik əldə edildikdən sonra yoxsulluq ölkə daxilində getdikcə heterojen xarakter almışdır və demoqrafik xüsusiyyətlər yoxsulluğun zəif determinantına çevrilmişdir.

Azərbaycanda mövcud sosial müdafiə sistemi əsasən iki proqrama bölünür: sosial sığorta və sosial yardım. Sosial sığorta müavinətləri (məsələn, qocalıq, işsizlik, xəstəlik) məşğul əhəlinin ödədiyi sosial sığorta haqları hesabına maliyyələşdirilir. Bu cür müavinətlər yuxarıda qeyd olunan hadisələr baş verdikdə ev təsərrüfatlarını və fərdləri yoxsulluqdan qoruyur. Uşaq müavinətləri, natura şəklində müavinətlər, ünvanlı sosial yardımlar və əlilliyə görə müavinətlər kimi sosial transfertlər sığortaolunmaz xarakter daşıyır və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir. Bu cür sosial yardım proqramlarının əsas məqsədi yoxsulların minimum istehlak səviyyəsini saxlamasını təmin etmək üçün resursları yenidən bölüşdürməkdir. Belə islahatların başlanması ilə Azərbaycan sosial sığorta ödənişlərinin qeydiyyatı və həyata keçirilməsində böyük irəliləyiş əldə edib (Əlirzayev, 2013:87).

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi sübut edir ki, son vaxtlar dünya iqtisadiyyatının sürətinə təsir edən güclü dövlətlərdən biri də turizm sahəsidir. Onun inkişafı qəbul edən ölkənin büdcələrinin formalaşmasına və ticarət balansının sabitləşməsinə güclü təsir göstərir. Azərbaycan iqtisadiyyatının qarşısında duran əsas problemlərdən biri də ölkənin inkişafını təmin etmək üçün neft gəlirlərindən səmərəli istifadə etməklə bu sahənin inkişaf məsələlərinin həllidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, istənilən ölkədə yüksək inkişaf səviyyəsi yalnız regionların inkişafını təmin etməklə əldə edilir. Ona görə də respublikada qeyri-neft sahələrinin inkişafı dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir.

Müasir dövrdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı bazar infrastrukturunun fəal formalaşdırılması və yeni idarəetmə modelinə keçidlə səciyyələnir. Bu məqsəd regionların sosial-iqtisadi siyasətinin mühüm tərkib hissələrindən birinə həsr edilmişdir. Lakin sosial-iqtisadi inkişaf siyasəti mürəkkəb olduğundan regionlarda infrastrukturun fəaliyyətinə daim diqqət yetirilir. Müasir dövrün tələbləri ilə respublikanın uzunmüddətli inkişafına nail olmaq üçün müxtəlif proqram və layihələrin tərtibi və layihələri ən məqsədyönlü üsuldur.

Sosial sferanın əsas sahələrindən biri olan turizmin sosial-iqtisadi strukturunu təsvir edərkən qeyd etmək lazımdır ki, yalnız bazar prinsipləri əsasında hərəkət etməklə müəyyən sosial tələbatların ödənilməsi mümkün deyil. Belə tələblərə məhsuldar istehsal və xidmətlər daxildir, cəmiyyətin, xüsusən də onun tabeliyində olanların gələcək inkişafı bu ehtiyacları ödəmədən mümkün deyildir. Turizm xidmətlərinin hərəkətverici qüvvəsi sayılan kommersiya, sosial, nəqliyyat, mehmanxana və informasiya kompleksləri turizm sənayesinin əsas hissəsi hesab olunur. Turizm, 1990-cı illərdə və 2000-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanın sosial müdafiə sistemi az dəyişmişdir. O, sosial sığorta, sosial yardım və pulsuz xidmətlər kimi sosial müdafiə komponentlərini özündə birləşdirən sovet yanaşmasını davam etdirmişdir. Kommunizm dövründə dövlət sənaye və müəssisələrinə uşaq bağçaları və sanatoriya yolları

kimi bir çox sosial yardım proqramları bağlanırdı. Bu yerlərdə çalışan insanların ailələri pulsuz müalicə, ev və güzəştli avtomobil almaq hüququna malik idilər. Bir çox müəssisələrin bağlanması, sənaye transformasiyası, iqtisadiyyatın yenidən qurulması və məşğulluğun xarakterinin dəyişməsi işçiləri sosial müdafiəsiz qoydu və onları adi güzəştlərdən məhrum etdi. Bundan əlavə, ölkədə sənaye fabriklərinin dağılması bir çox insanı müxtəlif xidmət sahələrində işləməyə və ya öz-özünə işlə məşğul olmağa məcbur etdi. Bu hadisə sonda həmkarlar ittifaqlarının yox olmasına gətirib çıxardı. İşsizlərin əksəriyyətinin iş tapdığı inkişaf etməkdə olan xidmət sektoru heç bir sosial müavinət təklif etmirdi. Bu, ödənişsiz sosial yardım proqramları üçün əsas maliyyə mənbəyini təmin edirdi. Bununla belə, qeydiyyatdan keçməyən şəxslərin aylıq nə qədər qazandığını və nə qədər vergi ödədiyini təxmin etmək çətindir.

Bu əlamətlər turizmin səhiyyə sistemindəki yerini müəyyən etmir və onların təsnifatında heç bir prinsipi pozmadan əhalinin uzunmüddətli miqrasiyası ilə turist rekreasiyasının digər növləri arasında fərq qoymur. Turizm xidmətləri cəmiyyətin spesifik xüsusiyyətlərini və məzmununu müəyyən edən milli iqtisadiyyat strukturunun müstəqil hissəsidir. Turizmdə əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi məqsədilə xidmət səviyyəsinin yüksəldilməsi, əməyin təşkili və təşviqinin forma və üsullarının təkmilləşdirilməsi, turizmin və sosial-mədəni xidmətlərin inkişafı. Turizm milli iqtisadiyyatın iqtisadi inkişafının əsasını elmi, iqtisadi, nəzəri, sosial, analitik və proqnozlaşdırıcı strukturdan təşkil etməklə onun inkişafına təkan verir. Turizm bir çox ölkələrdə, o cümlədən respublikada fiziki hazırlıq və elm və mədəniyyət dünyagörüşünün formalaşmasında, regionun iqtisadiyyatının çoxmərhələli inkişafında əsas rol oynayır.

Sosial turizm sistemi əhalinin aztəminatlı təbəqələrinə turistlərin rekreasiya imkanlarından yararlanmağa imkan verən sosial-mədəni obyektlərin və iştirakçıların, habelə prinsiplərin, məqsədlərin, vasitələrin, o cümlədən imtiyazların məcmusudur. Turistlərin istirahətinin əlçatanlığını təmin etmək üçün qanunvericilik bazasının yaradılmasına, normativ-hüquqi aktların qəbuluna, sosial infrastrukturun inkişafına, informasiya işinin təşkili üçün ixtisaslı kadrların hazırlanmasına və əhalinin müxtəlif təbəqələrinin idmanla məşğul olmasına köməklik göstərilməsinə yönəlmiş dövlət sosial turizm siyasətinin hazırlanması zəruridir. Bəzi ölkələrdə sosial turist statusu dövlət işçilərinə, hərbiçilərə, din xadimlərinə, yüksək riskli hadisələrin iştirakçılarına şamil edilir.

Sosial turizm anlayışına müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Beynəlxalq Sosial Turizm Təşkilatının 2010-cu ilin sentyabrında keçirilən sonuncu Baş Assambleyasında qəbul edilmiş yeni nizamnaməsində qeyd edilir ki, sosial turizm cəmiyyətin imkansız təbəqələrinin və ya turizmdə iştirak edə bilməyənlərin iştirakı ilə bağlı əlaqə və hadisədir. Bu qrupların turizmə daxil edilməsi dəqiq müəyyən edilmiş sosial, maliyyə və ya digər müdaxilələrlə mümkün olur. Bir çox Avropa cəmiyyətləri uzun müddətdir ki, turizmin işçilər üçün mühüm bərpaedici funksiyasını qəbul etmişlər və səyahət və işin sosial hüquq olduğu ideyasını bir daha təsdiqləyən müddəalar işləyib hazırlamışlar ki, bu da onların əhalisinin əksəriyyətinə tətildən zövq almağa imkan verir. Bu məqsədlə müxtəlif xüsusiyyətlərə görə fərqlənən qruplar üçün sosial turizmin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

➤ Uşaqlar üçün turizm: Uşaqların dünyanı fəal şəkildə öyrənmələri üçün uşaq turizminin əhəmiyyəti aydındır. Lakin maliyyə təminatının aşağı olması və dövlət dəstəyinin yetərinə olmaması buna imkan vermir. Eyni zamanda, müxtəlif turizm təkliflərinə çox həssaslıqla yanaşan bu qrup əksər hallarda inkişaf etmiş turizm infrastrukturuna və standart turizm xidmətlərinin göstərilməsinə ehtiyac duymur.

➤ Yaşlılar üçün turizm: Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə turistlərin əksəriyyəti bu qrupun üzvləri olsa da, Azərbaycanda qənaətbəxş pensiya alan əhali əhalinin çox az hissəsini təşkil edir (3, s. 8). Ona görə də yaşlılar üçün sosial turizmə ehtiyac var.

➤ Əlillər üçün turizm Turist əhalinin çox kiçik bir hissəsi əlildir. Onların istirahəti zamanı xüsusi tələblər yerinə yetirilməlidir. Lakin sosial turizmin yarandığı sovet dövründə belə əlillər üçün xüsusi ekskursiyaların təşkilinə diqqət yetirilmirdi (3, s. 8).

➤ Aztəminatlı və sosial cəhətdən həssas qruplar üçün turizm: Aztəminatlı şəxslərin və ailələrin istirahət hüququnu təmin etmək üçün xüsusi tələblər yerinə yetirilməlidir.

Əsas vəzifəsi 260 milyon işi dəstəkləyən və dünya ÜDM-nin 9%-ni təşkil edən dünyanın ən böyük sənaye sahələrindən biri olan Səyahət və Turizm haqqında məlumatlılığı artırmaq olan Ümumdünya Səyahət və Turizm Şurasının məlumatına görə, inkişafda dövlət dəstəyinin rolu. sosial turizm vacibdir (Əlirzayev, 2013: 43). Buna görə də sosial turizm təkcə əlverişsiz səyahətçilərə qayğı baxımından deyil, həm də onların potensial işəgötürənləri baxımından başa düşülməlidir.

Sosial turizmin mövcudluğunu və inkişafını yalnız dövlət və onun institutu vasitəsilə təmin etmək mümkündür. Şirkətlər investisiyanın sürətli qaytarılması, çox sayda ziyarətçi, orta gündəlik əmək haqqı, aşağı alış və ya əlil səmşinlər, binaları ehtiyaclarına və əlilliklərinə uyğun dəyişdirməməkdən narazıdırlar. Buna görə də, yalnız mənfəət əldə edən biznes bölmələri və qurumları sadəcə olaraq sosial turizmin rifahının maraqlarını təmsil edə və təmsil edə bilməzlər. Sosial turizm üzrə ixtisaslaşmış təşkilatlar.

Beynəlxalq Sosial Turizm Təşkilatı sosial turizm qanunvericiliyinin beynəlxalq platformada tənzimlənməsində və inkişafında mühüm rol oynayır.

7 iyun 1963-cü ildə beynəlxalq qeyri-kommersiya təşkilatı kimi yaradılmış Beynəlxalq Sosial Turizm Təşkilatı sosial turizmin beynəlxalq səviyyədə inkişafını təşviq etmək məqsədi daşıyır. Üzvlərinin turizm fəaliyyətini əlaqələndirmək və sosial turizm, onun mədəni aspektləri və sosial turizmin iqtisadi və sosial nəticələri ilə bağlı bütün məsələlər haqqında məlumatlandırmaq üçün məsuliyyət daşıyır (10).

Beynəlxalq Sosial Turizm Təşkilatı gənclərin, ailələrin, qocaların və əlillərin bütün sosial səviyyələrdə istirahət və turizmə çıxışını təşviq etmək və bu məqsədə hökumət, ictimai təşkilatlar və operatorlar vasitəsilə nail olmaq məqsədi daşıyır. Beynəlxalq Sosial Turizm Təşkilatına hazırda 35 ölkədə 165 üzv təşkilat daxildir. Əsas maraq qruplarına gənclər, maddi çətinliyi olan ailələr, səyahət edə bilməyən və ya səyahət çətinliyindən qorxan əlillər və yaşlılar daxildir.

Avropa İttifaqı ölkələrində sosial turizm yüksək keyfiyyətli turizm xidmətləri almağa imkan verməyən aşağı gəlirli müştərilərlə əlaqələndirilir. Bu kateqoriyadan olan vətəndaşların sosial müavinətlərə ehtiyacı var. Buraya ilk növbədə çoxuşaqlı ailələr, kimsəsizlər, uşaq evləri və internat məktəblərinin şagirdləri, tələbələr və işləyən gənclər, pensiyaçılar, əlillər və yoxsul vətəndaşlar daxildir.

Sosial turizm sistemi əhalinin müəyyən kateqoriyalarını təkcə güzəştli vauçerlərlə deyil, həm də mehmanxanada yerləşmə, ictimai iaşə üçün əhəmiyyətli endirimlər, müxtəlif nəqliyyat növlərinə biletlər almaq üçün güzəştlər verilməsini nəzərdə tutur. Belə ki, bütün dünyada 25 yaşa qədər gənclərə yaşayış, yemək və səyahətdə əhəmiyyətli endirimlər əldə etməyə imkan verən gənclər yataqxanalarının (tələbə yataqxanaları kimi ucuz otellər) yaxşı qurulmuş sistemi mövcuddur.

Sosial turizm Avropada geniş şəkildə inkişaf etmişdir. Ümumi mövcudluq + aşağı qiymət = yüksək tələbat və olduqca sürətli geri ödəmə. Bu düstur həm dövlətə, həm də vətəndaşların özünə uyğun gəlir. Məsələn, Almaniya. Əlillərə xidmət göstərən məşhur xristian otellər şəbəkəsi var. Xidmətin dəyəri xüsusi fond tərəfindən ödənilir. Sosial turizmin mənfə cəhətləri:

- ✓ aşağı və ya orta xidmət keyfiyyəti;
- ✓ xidmət personalının aşağı ixtisas səviyyəsi;
- ✓ sosial tətillər keçirən turistlərə mallara və əlaqəli xidmətlərə çox pul xərcləyə bilmirlər.

Beləliklə, infrastruktur və əyləncə sənayesi inkişaf etmir (13).

Nəticə

Turizmin iqtisadi səmərəliliyi qədər, sosial səmərəliliyində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik bazasında hər bir insanın istirahət etmək hüququnun olduğu əks edilmişdir. Bu baxımdan dövlət ehtiyac qrupuna aid edilən sosial qrupların turizmin imkanlarından istifadəsini öz üzərinə öhdəlik kimi götürür.

Azərbaycanda sosial turizm tarixən sanatoriya-kurort kompleksi vasitəsilə həyata keçirilirdi, sosial turizmin ən geniş yayılmış növü isə rekreasiya turizmidir.

Bununla birlikdə, müasir şəraitdə sanatoriya-kurort müəssisələri kommersiya əsasında işləməyə məcburdurlar, bu isə sosial turizmin payının azalmasına gətirib çıxarır. Sanatoriya-kurort müalicəsi üçün dotasiya verən müəssisələrin bu imkanının kəskin azalması nəticəsində əhaliyə güzəştli putyovkalar

verilməsinin kəskin ixtisarı fonunda rekreasiya xidmətlərinin verilməsinin həcmi bir neçə dəfə azalmışdır.

Rekreasiya xidmətləri bazarının ixtisarı, mərkəzləşdirilmiş maliyyələşdirmənin pisləşməsi istehlakçıların strukturunun dəyişməsinə, bu xidmətləri, tam dəyərinə alan şəxslərin nisbi payının artmasına gətirib çıxarmışdır. Düzdür, indi sanatoriya-kurort kompleksinin müəssisələrinə sosial putyovkaların müəyyən hissəsi dövlət strukturları vasitəsilə satılır, amma onların nisbi payı hələ də kiçikdir.

Yuxarıda qeyd olunana əsaslanaraq, iddia etmək olar ki, Azərbaycanda sosial turizmin inkişafı çox cəhətdən, sanatoriya-kurort xidmətləri sisteminin səmərəli fəaliyyətindən asılıdır.

Yeni şəraitdə dövlət rekreasiya müəssisələrinə təsir göstərmək, ən azı, respublikada kurort müalicəsinə ehtiyac duyan bütün vətəndaşlar üçün onun heç olmasa müəyyən dərəcədə əlverişliliyinə zəmanət vermək imkanına malik olmalıdır. Həmkarlar ittifaqlarında və müxtəlif ictimai təşkilatlarda kurort təsərrüfatının müəyyən hissəsinin saxlanması da qanunidir, çünki sırf bazar münasibətləri səhhətini yaxşılaşdırmağa daha çox ehtiyac duyan, amma bunun üçün zəruri vəsaitləri olmayan şəxslərin yox, tədiyə qabiliyyəti daha yüksək olan istehlakçıların üstün tutduğu dəyərlərə yönəldilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Əlirzayev, A. (2013) Azərbaycanda problemin inkişafı və əsas istiqamətin inkişafı. Journal of Business Consulting, Bakı, 2013, №9, s.90-98
2. Rəhmanov, F. Azərbaycanda Sosial Turizmin İnkişafı Problemləri.
3. Hüseynov, İ., Əfəndiyeva N. (2013) Turizmin əsasları. Bakı, 2013, 345 s.
4. International Social Tourism Organisation, <https://isto.international/>
5. İsabalayeva, İ. (2019) "Azərbaycanın turizm potensialı və ondan istifadə imkanları", <https://az.trend.az/business/tourism/3145448.html>, (20.12.2019).
6. Jana Jablonska, Matúš Jareňko, Gejza M. Timčák, Social Tourism, Its Clients and Perspectives, Mediterranean Journal of Social Sciences Vol 7, 42 (2016)
7. Qasimov, R. (2014) Beynəlxalq bazar turizm üçün cəlbedicidir. Bakı, 143 s.
8. Qismətgızı, H. (2010) "Turizmin başlıca problemi" // Kəpi qəzeti, Bakı, s.13
9. Soltanova, H. (2015) Azərbaycan'da Turizm və onun gelişimi, Bakı, 280 s.
10. Universal Declaration of Human Rights, 1948
11. <https://medeniyyet.az/page/news/6146/Azərbaycanda-sosial-turizm-infrastrukturunu-genisdir.html>
12. https://studme.org/394192/turizm/sotsialnyy_turizm
13. https://tourlib.net/books_tourism/senin11.htm

Rəyçi: h.ü.f.d. Azər Səfərov

Göndərib: 06.04.2022

Qəbul edilib: 09. 05.2022